

Ü l e v a a d e

Eesti keele õpetamisest ja uurimisest Tallinna pedagoogikaülikoolis

Helle Metslang

Tallinna pedagoogikaülikooli eesti keele professor

Praegune Tallinna pedagoogikaülikool (TPÜ) on noor kõrgkool ja veel noorem ülikool. TPÜ ajalugu arvestatakse 1919. aastast, kui avati Tallinna õpetajate seminar. Järgnevad aastakümned tõid kaasa õpetajaid koolitava haridusasutuse ümberkorraldamisi ja nimevahetusi: Tallinna pedagoogium, Tallinna õpetajate instituut, Tallinna pedagoogiline instituut (kõrgkool, 1952), Tallinna pedagoogikaülikool (1992, ülikooliseadus määratles ülikoolina 1995).

TPÜ on kujunenud Põhja-Eesti keskseks ülikooliks humanitaar-, sotsiaal- ja loodusteadusliku hariduse alal. Praegu valmistatakse asutama Tallinna ülikooli, kuhu on liitumas TPÜ, humanitaarinstituut, kunstiakadeemia, akadeemiline raamatukogu ja ajaloo instituut. Noor ülikool areneb kiirelt, traditsiooniliste õpetajaerialade kõrvale lisandub järjest enam muidki, laieneb magistri- ja doktoriõpe. Tehakse koostööd Tallinnas asuvate teadus- ja õppeasutustega ja püütakse leida oma nišši, mis Tallinna eripäraga sobiks.

Eesti keele ainete õpetamine on TPÜs seisnud kõrvuti kirjandusainete õpetamisega laiapõhjalise, ennekõike emakeeleõpetajale vajaliku filoloogilise hariduse andmise raames. Korraliku emakeelehariduse andis oma õpilastele juba õpetajate seminar. Eesti keel ja kirjandus oli 1947. aastal avatud Tallinna õpetajate instituudis üks kuuest õpitavast erialast. Esimesel aastal asus seda õppima 45 statsionaarset ja 75 kaugõppeüliõpilast. Tulevaste emakeeleõpetajatega hakkas tegelema neljast õppejõust koosnev eesti keele ja kirjanduse kateeder, mida juhatas instituudi direktor professor Kristjan Kure. Õppeasutuse re-

organiseerimisega kõrgkooliks kaasnes võimalus hakata välja õpetama keskkooliõpetajaid. Õppeaeg kestis neli aastat.

1970. aastail võeti ette ulatuslikum õppekavade täiustamine. Korrigeeriti põhikursuste proportsioone, lisati uusi õppeaineid (nt üldkeeleteadus, stilistika, mitmed erikursused), populaarne oli murdepraktika ja osavõtt Emakeele Seltsi murdekogumisvõistlustest (juhendasid Mati Hint ja Mart Mäger).

1980. aastate alguses hakkas kehtima viieaastane õppeplaan, mis suurendas märgatavalt pedagoogilis-psühholoogiliste ainete osakaalu, kuid võimaldas ka enam süveneda erialasse. Alates 1982. aastast saab õppida ka vene kooli eesti keele õpetajaks. Esialgu erinesid eesti kooli emakeeleõpetajate (E-eriala) ning vene kooli eesti keele õpetajate (EV-eriala) õppekava peamiselt vaid metoodikaainete poolest.

Eesti keele ja kirjanduse kateedrit on pärast Kristjan Kuret juhatanud Eduard Päll, E. Janno, Johannes Valgma, Bernard Sööt, Hoide Sikk, Leo Villand ja Jaan Õispuu. Tänapäeva eesti keelt on õpetanud nt Jaan Õispuu, Mati Hint, Aavo Valmis, Viivi Maanso, Juta Raielo ja Kalju Pihel, sissejuhatust keeleteadusesse ja üldkeeleteadust on lugeanud Mati Hint, keeleajalugu Valdek Pall, dialektoloogiat Mart Mäger, keelemetoodikat Aavo Valmis.

Hetk argipäevast. Vasakult: Tiit Päeva, Martin Ehala

1991. a jaotati kateeder kaheks, seeläbi tekkisid eesti keele kateeder ning eesti kirjanduse kateeder. Eesti keele kateedrit on juhatanud Jaan Õispuu ja Anu-Reet Hausenberg. 1993. a struktuurireformi käigus said kateedritest õppetoolid. Eesti keele õppetooli professoriks valiti Mati Hint, keda tema Riigikogus töötamise ajal asendas dotsent Anu-Reet Hausenberg. Alates 2000. a on eesti keele professoriks Helle Metslang.

1994. a loodi emakeele didaktika õppetool, mille professoriks valiti Aavo Valmis. 1998. a valiti uueks professoriks Martin Ehala ning 2001. a reorganiseeriti õppetool üld- ja rakenduslingvistika õppetooliks. 1997. a eraldus eesti keele õppetoolist eesti keele kui võõrkeele õppetool, mille professoriks valiti 1998. a Anu-Reet Hausenberg.

1999. a andis rahvusvaheline komisjon TPÜ eesti keele erialadele kiitva hinnangu. Võrreldes TPedI aegadega on nüüdseks toimunud kiire areng, õppejõududeks on oma eriala tunnustatud spetsialistid, kelle laiast teaduslikust silmaringist on kasu nii uurimis- kui ka õppetöös. Kolm õppetooli tähendab kolme tihedast sõelast läbi käinud professorit ja hulka teisigi valitud õppejõude.

Õppekavad ja -toolid

Niisiis on eesti keelega tegelevaid õppetooli praegu kolm: eesti keele õppetool, eesti keele kui võõrkeele õppetool, ning ka üld- ja rakenduslingvistika õppetooli õppe- ja uurimistöös on kesksel kohal eesti keelega seonduv. E-erialadeks on eesti filoloogia (ilma õpetajakoolitusest), põhikooli ja gümnaasiumi emakeeleõpetaja eriala. EV-erialadeks on põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele kui võõrkeele õpetaja ja kultuuriloo õpetaja eriala.

Õppekavades on tänapäeva keele kursused (foneetika, fonoloogia, morfoloogia, süntaks, tekstiõpetus, semantika, pragmaatika), keele ja kirjakeele ajalugu, murded, ainedidaktika. On erikursused sotsiolingvistikast, keele muutumise teooriatest, keele varieerumisest, nimeuurimisest, murretest, fraseoloogiast, õigekeelsusest, grammatikast, tekstiloomest, arvutikasutusest erialal jne.

Põhjalikumad süvenemist keeleainetesse pakuvad kolm lisaeriala. Keeletoimetaja lisaeriala hõlmab õigekeelsuse ja eri tüüpi toimetamistöö kursusi, lingvistika lisaeriala eesti keele ja teiste keelte ülevaateid ja tüpoloogiat, lingvistilisi teooriaid ning arvutilingvistikat. Referendi-

Kohvilauas pärast külalisloengut. Vasakult: Tiina Rüütmaa, Heidi Meier, Helena Sulkala (Oulu ülikool), Mati Hint, Maria Jürimäe, Helle Metslang

asjaajaja erialal õpetatakse välja kvalifitseeritud, hea eesti keele oskusega ametnikke: referente, juhiabisid jne. Selle eriala õppekavas on olulisel kohal eesti kirjakeele tundmise ja õigekeelsusega seostuvad ained.

Magistri- ja doktoriõppes on suur kaal kraadiõppuri iseseisval tööl. Magistriõppe üldainetest saadakse taust eesti keele eriuuringuteks. Doktoriõpe on kavas viia 2002. a sügisel loodava humanitaarteaduste doktorikooli raamesse.

Kogu Eesti kõrghariduse üleminek 3+2-õppekavadele (kolm aastat bakalaureuseõpet ja kaks aastat magistriõpet) struktureerib ümber ka eesti keelega seotud erialad. Bakalaureusetasemel saadakse põhitadmised eesti filoloogiast (E-erialal) või eesti keelest ja kultuurist (EV-erialal). Referendi-asjaajaja eriala on ümber kujundatud referendi-toimetaja erialaks, kus õpetatakse eesti keelt ja mitut võõrkeelt, eestikeelse teksti toimetamist, refereerimist, ühiskonnatundmist.

Bakalaureuseõpingutele järgnevas magistriõppes saadakse vasta-va eriala õpetaja väljaõpe ning tehakse magistritöö või -projekt. Ka muudelt erialadelt võetakse vastu lingvistika magistriõppesse (üldiste keeleteaduslike ainete kõrval süvenetakse oma eriala keele proble-

maatikasse) ja kommunikatsiooni magistriõppesse (õpitakse kommunikatsiooniõpetust, argumendiõpetust, keeleplaneerimist, lõpetajad sobivad tööle suhtekorraldajatena, personalitöötajatena jm suhtlust nõudvatel erialadel).

Edaspidi on kavas hakata koolitama ka keelekümlbluse ja integratsiooni spetsialiste.

Eesti keelt ja sellega seonduvaid aineid õpetatakse ka muude erialade üliõpilastele. Põhiteadmised eesti keelest antakse klassiõpetajaks, tõlgiks ja tõlkijaks õppijatele. Erialadevaheliste ainetena õpetatakse suulist ja kirjalikku suhtlust, argumenteerimist ja retoorikat, samuti üldteoreetilisi aineid.

Õppejõududeks on praegu eesti keele õppetoolis Helle Metslang (põhilised õpetamisvaldkonnad süntaks, morfosüntaks, kontrastiivsed ja tüpoloogilised ained), Peep Nemvalts (süntaks, õigekeelsus), Annika Hussar (morfoloogia, nimeuurimine, ortograafia), Lembit Vaba (keele ja kirjakeele ajalugu), Jüri Viikberg (murded, keelesugulus), Krista Kerge (tekstiõpetus, leksikoloogia, keele varieerumine, lastekeel, õiguskeel), Viivi Maanso (õigekeelsus, süntaks, tekstiõpetus, emakeele didaktika).

Eesti keele kui võõrkeele õppetoolis töötavad Anu-Reet Hausenberg (üldkeeleteadus, semantika ja pragmaatika, keelesugulus), Mart Rannut (sotsiolingvistika, keelepoliitika, foneetika), Tiina Rüütmaa (leksikoloogia, ortograafia), Elle Sõrmus (sotsiolingvistika, morfoloogia), Kristi Saarso (teise keele didaktika), Tiit Päeva (didaktika, süntaks).

Üld- ja rakenduslingvistika õppetooli õppejõududeks on Martin Ehala (üldkeeleteaduslikud ained, emakeele didaktika, tekstiloome), Katrin Aava (retoorika, emakeele didaktika), Margo Matsina (semantika, pragmaatika, üldkeeleteaduslikud ained).

Koostööd tehakse eesti keele instituudi ja küberneetika instituudi keeleteadlastega (erikursused nt Urmas Sutropilt, Sirje Mäearult, Ene Vainikult, Einar Meistrilt), toimetustega, riigiasutustega (referentide koolitamisel), eesti ja vene koolidega.

Teadustöö

Õppejõudude ja kraadiõppurite uurimisteemad hõlmavad eesti keele struktuuri ja selles toimuvaid nihkeid (Mati Hint, Martin Ehala, Silvi Vare, Krista Kerge), keelepoliitikat ja sotsiolingvistikat (Mart Rannut), onomastikat (Annika Hussar), metafoorset keelekasutust (Margo Matsina), läänemeresoome ja permi keelte areaalseid ühisjooni (Anu-Reet Hausenberg), keelkondade kujunemist (Martin Ehala, Mart Rannut), venelaste eesti keele aktsenti (Mart Rannut), eesti keele oskustasemetete mõõtmise kriteeriume (Anu-Reet Hausenberg), muukeelse elanikkonna integratsiooni põhikoolis (Ülle Rannut) jne. Projektidest mainiksin Mati Hindi juhivat loomuliku grammatika teemat, Martin Ehala juhivat rahvusvahelist projekti keelesugulusteooriate eksperimentaalseks testimiseks, Helle Metslangi juhitavaid eesti kirjakeele seisundi uuringute projekti ja eesti keele probleemsete piirkondade projekti.

Uuritakse emakeele õpetamise probleeme ja koostatakse ka uusi kõrgetasemelisi õpikuid (Martin Ehala, Viivi Maanso). Traditsiooniks on saanud kevadised keeleüritused. Suuremaid konverentse on korraldatud koos eesti keele instituudiga. 2001. a avati märtsikuus rahvusvahelise konverentsiga „Eesti keel Euroopas” Euroopa keelteaistast Eestis, tähistades ühtlasi K. J. Petersoni 200. sünniaastapäeva. 2002. a aprillis toimus konverents „Rakenduslingvistika Eestis”. Rakenduslingvistika konverentse mingi kitsama valdkonna kohta (nt keeleõpetus, sotsiolingvistika, arvutilingvistika või erialakeeled) on kavas korraldada ka edaspidi. Järelkasvu koolitab Eesti Filoloogia Teaduslik Üliõpilasselts, mis korraldab emakeelepäevadel oma teaduskonverentse.

Eesti keele õpetamine TPÜs rajaneb emakeeleõpetajate koolitamise traditsioonil ja annab ennekõike eesti keele õpetajale vajalikke baastadmisi. Uurimusliku ja rakendusliku poole pealt on sellele põhjale kujunenud tugev ja uudne emakeeledidaktiline tegevus. Uutel erialadel – eesti keel võõrkeelena, referendi, lingvistika ja kommunikatsiooni eriala – kasutatakse ära Tallinna kui pealinna ning keelte ja kultuuride paabeli eripära, et õpetada koostöös koolide, teadusasutuste, kirjastuste ja muudega välja ennekõike rakendusliku kallakuga spetsialiste. Õppejõudude ja kraadiõppurite uurimisteemad, mis on nii teoreetilise kui ka rakendusliku keeleteaduse poolelt, seostuvad samuti sageli õppetöoga ning Tallinna eripärast tingitud võimalustega.